

In dit nummer:

- Op weg naar 2040
- Politieke partijen gaan de uitdaging aan
- Nieuwe ramingen
- Beleid voor 2040
- Waarom banken verslaafd zijn aan risico
- Recente publicaties
- Schulden crisis in het eurogebied

CPB Nieuwsbrief

2010 juni

2

Kwartaaluitgave van het Centraal Planbureau

Op weg naar 2040

Bas ter Weel

Waar verdienen we in 2040 ons geld mee? Dit is de centrale vraag in de nieuwe scenariostudie van het CPB *The Netherlands of 2040* (te downloaden op www.nl2040.nl). Om u meteen een illusie armer te maken: het antwoord ontbreekt. En dat is ook de bedoeling. Het doel van de studie is om na te denken over de toekomst van de Nederlandse economie. *The Netherlands of 2040* prikkelt uw voorstellingsvermogen met vier scenario's, die beschrijven hoe Nederland er over 30 jaar mogelijk uitziet.

Hoe kunnen we meer inzicht krijgen in de toekomst? Door te kijken naar het verleden. Eerst naar het verre verleden om de bouwstenen van de Nederlandse economie te vinden. Dit zijn slimme mensen en sterke steden. Daarna door 30 jaar terug te gaan en door de bril van 1980 naar vandaag te kijken. Dit leert ons dat er veel is veranderd, maar dat er ook veel hetzelfde is gebeven. De belangrijkste veranderingen in de afgelopen tijd zijn computers, wereldwijde economische integratie en het toenemende belang van steden als kennisknobbels.

De toekomst is per definitie onzeker en de onzekerheid neemt toe naarmate we verder vooruit kijken. Scenario's zijn dan een nuttig instrument om met onzekerheid om te gaan. Deze studie bevat twee grote onzekerheden. Om de vraag waar we ons geld mee verdienen te beantwoorden gaat het namelijk om *wie* produceert en *waar* dat gebeurt. Wie? Dat zijn slimme mensen die de taken zo

efficiënt mogelijk verdelen. Waar? In steden waar mensen van elkaars kennis profiteren. Hoe? Dat is onzeker. Vandaar scenario's. Eén ding weten we wel: op lange termijn is technologische ontwikkeling de drijvende kracht achter economische ontwikkeling.

De richting van technologische ontwikkeling is echter onzeker. Stel nu eens dat computertechnologie alle verbindingen tussen mensen virtueel maakt en ons werk door communicatietechnologie zo wordt ingericht dat iedereen precies de taken uitvoert waarin hij goed is. In zo'n wereld doet locatie er niet toe en zullen werknemers wonen in kleine gemeenschappen waarin ze aansluiting vinden met hetzelfde type mensen. Wat als de bio- en nano-revolutie doorzet en kennis beter toegankelijk wordt? Dan clusterd iedereen in grote metropolen om met elkaar de nieuwe technologie te ontwikkelen. Profiteren van elkaars kennis is belangrijk om de nieuwe technologie toe te passen op een zo breed mogelijk terrein. Dit zijn slechts twee mogelijkheden om uw voorstellingsvermogen te prikkelen.

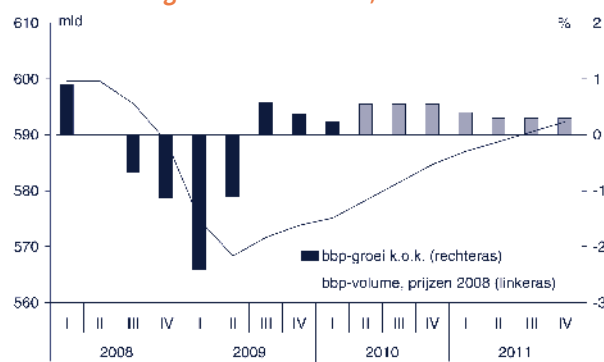
Waarom is voorstellingsvermogen cruciaal? Beleidsmakers moeten nu beslissingen nemen die langetermijnconsequenties hebben. Beslissingen over infrastructuur, investeringen in onderwijs en wetenschap en hervormingen van de arbeidsmarkt zijn niet eenvoudig terug te draaien als ze eenmaal zijn genomen. Scenario's geven beelden waaraan beleidsmakers hun plannen kunnen toetsen en heroverwegen. Een exact antwoord op de vraag met welke activiteiten we in de toekomst ons inkomen verdienen, is helaas niet te geven. Ik wens u veel voorstellingsvermogen toe. Reist u mee naar 2040? □

Bas ter Weel, hoofd sector Internationale economie

Kortetermijnraming juni 2010

- De Nederlandse economie groeit in 2010 naar verwachting met 1¼%. Voor volgend jaar wordt een groei van 1¾% voorzien.
- De vorming van een nieuwe regeringscoalitie, bezuinigingsmaatregelen in vele landen en problemen rond de euro maken de onzekerheid rond de raming groter dan gebruikelijk.
- De werkloosheid komt volgens de raming uit op 5¾% in 2010. Volgend jaar loopt de werkloosheid nog licht op, tot 6%.
- Naar verwachting bedraagt de inflatie dit en komend jaar respectievelijk 1½% en 2%. De gemiddelde contractloonsstijging in de marktsector ligt daar beide jaren ½%-punt onder.
- Het begrotingstekort wordt geraamd op 6,3% bbp in 2010. Volgend jaar neemt het tekort naar het zich laat aanzien af tot 4,7% bbp.

Economische groei in Nederland, 2008-2011^{a)}

^{a)} Groei bbp-volume t.o.v. voorgaande periode, werkdagen gecorrigeerd.

Zie verder de *Economierapportage* op pagina's 4 t/m 7.

Politieke partijen gaan de uitdaging aan

Voor de zevende keer heeft het CPB de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen geanalyseerd. Deze keer gebeurde dat in samenwerking met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). De uitkomsten van de analyse zijn beschreven in Keuzes in kaart 2011-2015; effecten van negen verkiezingsprogramma's op economie en milieu. Het doel van de analyse is niet te bepalen welk verkiezingsprogramma het beste is, maar om aan te geven welke effecten de voorstellen hebben op verschillende terreinen. Het is aan de kiezer om te bepalen wat het zwaarste weegt en vervolgens aan de politiek om hierop beleid te ontwikkelen.

Verkorte analyse

Direct na de val van het kabinet in februari rees de vraag of het haalbaar was om de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen te analyseren. De meeste partijen gaven aan dat ze eind maart hun programma in concept gereed konden hebben. De verkiezingen werden gepland op 9 juni. Teneinde ruimte te laten voor debat en de verkiezingscampagnes, moesten de resultaten van de analyse enige weken voor de verkiezingen gereed zijn. Zodoende resteerde een periode van zeven weken voor analyse van de verkiezingsprogramma's, minder dan de helft van wat oorspronkelijk was gepland. Het hoogst haalbare was daarom het uitvoeren van analyses op diverse deel terreinen, die zoveel mogelijk onafhankelijk van elkaar konden plaatsvinden. De analyse van de macro-economische effecten op korte en middellange termijn en de koopkrachteffecten voor verschillende groepen vielen buiten de boot. Niet omdat deze aspecten onbelangrijk zijn, maar omdat het onmogelijk bleek ze in het tijdschema in te passen.

Herstel overheidsfinanciën

Een belangrijk thema bij de verkiezingen is het herstel van de overheidsfinanciën, die sterk zijn verslechterd door de recessie. Het CPB voorziet bij ongewijzigd beleid een EMU-tekort van 2,9% van het bruto binnenlands product (bbp) in 2015. Dat komt neer op een tekort van 18 miljard euro. Om de toekomstige afname van de aardgasinkomsten en de oploop van de overheidsuitgaven ten gevolge van de vergrijzing op te vangen, zou er in 2015 juist een begrotingsoverschot van 1,5% bbp moeten zijn. Het EMU-saldo dient dus met zo'n 4,5% bbp (29 miljard euro) te verbeteren. Alle partijen nemen deze opgave serieus. De voorstellen van de partijen voor verbetering van het EMU-saldo lopen uiteen van 10 tot 20 miljard euro in 2015. Hierbij is geen rekening gehouden met de macro-economische gevolgen van de voorstellen. Inclusief deze doorwerking zal het effect hoogstwaarschijnlijk kleiner zijn, eerder 6 tot 12 miljard euro. Toch vullen alle partijen, op de SP en PVV na, de zogenoemde houdbaarheidsopgave van 4,5% bbp volledig in, deels met voorstellen die na 2015 tot een verdere verbetering van het EMU-saldo leiden. De houdbaarheid verbetert bijvoorbeeld door verhoging van de aow- en pensioenleeftijd, beperking van de hypotheekrenteaftrek en door bevordering van de werkgelegenheid op lange termijn.

Bezuinigingen en intensiveringen

Bijna alle partijen willen bezuinigen op de sociale zekerheid, bijvoorbeeld door verkorting van de maximale ww-duur, beperking van de wajong tot volledig en duurzaam arbeidsongeschikten, verhoging van de aow-leeftijd en verlaging van de bijstand. Daarnaast willen meerdere partijen de uitgaven voor de huurtoeslag, de zorgtoeslag, de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget verlagen. De uitgaven voor de zorg worden beperkt door een hoog eigen risico, een beperking van het zvw-pakket (bijvoorbeeld mondzorg voor 18- tot 21-jarigen, anticonceptie, maagzuurremmers, cholesterolverlagers) of door aanpassing van de marktordening in de zorg. Verder willen alle partijen minder uitgeven aan het openbaar bestuur door vermindering van het aantal ambtenaren. Relatief veel ambtenaren zijn echter werkzaam op terreinen die politieke partijen willen ontzien, zoals bij de politie, gevangenis, belastingdienst of rijkswaterstaat. Het zal daarom niet eenvoudig zijn om de doelstellingen op dit terrein te realiseren. Daarnaast willen verschillende partijen bezuinigen op defensie (SP) of ontwikkelingsamenwerking (VVD, PVV). Alle partijen willen zich inzetten voor continuering van de korting van 1 miljard euro op de EU-aftrek die in 2013 afloopt. Er zijn ook terreinen waar men juist de uitgaven wil verhogen. Zo willen veel partijen meer geld aan onderwijs besteden.

Koopkracht en werkgelegenheid

De koopkracht van burgers en de winstgevendheid van bedrijven nemen door de voorgestelde maatregelen bij de meeste partijen af in vergelijking tot de situatie waarin het beleid niet verandert. De koopkracht wordt het meest ontzien bij partijen die het EMU-saldo in 2015 het minste verbeteren (PvdA, SP, GL). Dit zijn echter juist partijen die na 2015 de aftrek van de hypotheekrente verder beperken, waardoor de koopkracht na 2015 alsnog onder druk komt te staan.

Bij CDA, VVD, GL en D66 neemt de werkgelegenheid op lange termijn substantieel toe. Bij de PVV blijft de werkgelegenheid nagenoeg gelijk, bij de SP neemt deze op lange termijn af. Groei van de werkgelegenheid is het gevolg van een verhoging van de aow- en pensioenleeftijd, verkorting van de ww-duur, beperking van de wajong, een vergroting van de inkomensverschillen tussen uitkering en werk en een verhoging van het opleidingsniveau.

Bereikbaarheid en milieu

Zes politieke partijen willen de bereikbaarheid verbeteren via een kilometerheffing. SP, VVD en PVV willen dit niet. VVD en PVV investeren wel meer in wegen, SP in openbaar vervoer. De invoering van een kilometerheffing is redelijk effectief bij het terugdringen van files. De kortere reistijd leidt tot hogere welvaart. Er is ook een negatief effect omdat een hogere kilometerprijs leidt tot lagere mobiliteit. Het positieve effect overheerst echter in het algemeen.

Alle partijen behalve VVD en PVV reduceren de uitstoot van broeikasgassen door vergroting van het aandeel hernieuwbare energie. CDA, VVD, PVV en SGP willen een nieuwe kerncentrale mogelijk maken; GroenLinks wil kolencentrales via een belasting op kolen onrendabel maken. De verhoging van het aandeel hernieuwbare energie leidt echter wel tot een stijging van de energierekening, vooral in de periode 2015-2020.

Onderwijs, woningmarkt en zorg

De meeste partijen willen meer geld uitgeven aan onderwijs, bijvoorbeeld aan prestatiebeloning voor leraren, het aanpakken van voortijdig schoolverlaten en vroeg- en voorschoolse educatie. PvdA, GL en VVD bereiken hiermee op lange termijn de hoogste economische groei, SP en PVV de laagste.

De woningmarkt functioneert op dit moment niet optimaal, wat onder andere blijkt uit lange wachtlijsten voor huurwoningen. Door hervormingen kan de welvaart op de woningmarkt toenemen. De welvaartswinst is het grootst bij D66, dat zowel de huur-

markt als de koopmarkt hervormt. De winst is het kleinst bij CDA en PVV, die de woningmarkt nagenoeg ongemoeid laten. De invoering van meer marktconforme huren leidt tot hogere huurprijzen, vooral bij VVD, SGP en D66. Beperking van de hypotheekrenteaftrek verlaagt de huizenprijzen. Doordat de huizenprijzen bij ongewijzigd beleid toch zullen stijgen, komen deze in 2015 ondanks de voorgestelde hervormingen wellicht toch hoger uit dan in 2010.

Alle partijen, behalve SP en PVV, willen meer marktwerking in de curatieve zorg (zvw). Over de gewenste marktordening in de langdurige zorg (awbz) lopen de meningen tussen partijen sterk uiteen. De meeste partijen prefereren een eigen risico van rond de 200 tot 300 euro. Alleen de SP wil het eigen risico volledig afschaffen. De eigen betalingen in de langdurige zorg liggen bij veel partijen wel op een hoog niveau. Met name ouderen met hoge inkomens en/of veel vermogen zullen in de voorstellen meer zelf moeten bijdragen aan de kosten van langdurige zorg.

Structurele hervormingen kunnen economie versterken

Sanering van de overheidsfinanciën via ombuigingen en/of lastenverzwaringen is in het algemeen ongunstig voor de economische groei op korte termijn. Uit de analyse van de verkiezingsprogramma's blijkt dat relatief veel voorstellen de structuur van de Nederlandse economie op lange termijn versterken. Concreet gaat het hierbij om verbetering van de dynamiek op de arbeidsmarkt, bereikbaarheid, milieu, onderwijs, woningmarkt en zorg. De ervaring leert dat de analyse van de verkiezingsprogramma's veel informatie bevat, die van nut is bij de formatie en de opstelling van een regeerakkoord. Gezien het enorme aantal (2289) en de grote diversiteit van de voorstellen van de politieke partijen zal dat deze keer niet anders zijn. □

Meer informatie: marcel.lever@cpb.nl

ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN JUNI 2010

Onzekerheid troef

De Nederlandse economie groeit in 2010 naar verwachting met 1¼%. Voor komend jaar wordt een groei van 1¾% voorzien. De toename van het bbp komt bijna volledig voor rekening van de uitvoer, die dit en volgend jaar met respectievelijk 10¾% en 7¾% toeneemt. De geraamde groei van de gezinsconsumptie in beide jaren is daarentegen minimaal, terwijl de bedrijfsinvesteringen dit jaar zelfs fors terugvallen. De werkloosheid loopt op tot gemiddeld 6% van de beroepsbevolking in 2011. De inflatie komt uit op 1½% in 2010 en loopt volgend jaar licht op tot 2%. Bij ongewijzigd beleid loopt het begrotingstekort volgens de prognose terug van 6,0% bbp dit jaar tot 4,3% bbp komend jaar.

DE WERELDECONOMIE

Europa nog niet uit crisis

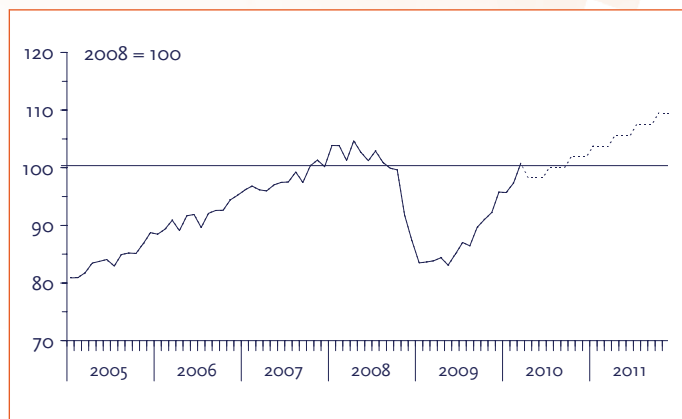
Na de problemen bij private financiële instellingen, dreigt de financiële crisis nu een volgende fase in te gaan, waarbij potentiële wanbetaling door overheden de financiële stabiliteit in gevaar brengt. De grote vraag is in hoeverre de hernieuwde financiële onrust het herstel van productie en werkgelegenheid zal schaden. In de hoogontwikkelde economieën is dat herstel nog maar net op gang gekomen.

Op grond van de ontwikkelingen in het eerste kwartaal zijn de prognoses van de groei van de wereldhandel en de groei van het mondiale bbp iets opwaarts bijgesteld. De Europese in- en uitvoer alsmede het bbp blijven echter sterk achter. Voor het eurogebied wordt een bbp-groei geraamd van slechts 1% in 2010 en 1½% in 2011, beduidend lager dan het groeitempo dat meestal gehaald wordt na afloop van een recessie. Achter deze gemiddelden gaan grote internationale verschillen schuil. Zo is het bbp in het eurogebied in het eerste kwartaal met 0,2% gegroeid ten opzichte van het voorgaande kwartaal (voorlopig cijfer), terwijl in Griekenland het bbp opnieuw is gekrompen. In april liep het gemiddelde werkloosheidspercentage in het eurogebied op tot 10,1%. De werkloosheid in Spanje steeg tot 19,7%, terwijl die in Duitsland en Nederland daalde tot respectievelijk 7,1% en 4,1% (Eurostat-definitie). Overigens zet deze daling in Nederland naar verwachting niet door in de tweede helft van 2010.

Pril herstel bedreigd door hernieuwde onrust op financiële markten

Een groeiend gebrek aan vertrouwen in de kredietwaardigheid van een aantal overheden in het eurogebied heeft recentelijk geleid tot een hevige opleving van de onrust op financiële markten en vérgaande, nieuwe maatregelen van overheden en monetaire autoriteiten om het tij te keren. In mei bereikten de verschillen in rente op Europese overheidsobligaties nieuwe records, terwijl aandelen wereldwijd fors in waarde daalden. Kredietbeoordelaars verlaagden hun waardering van de Portugese, Griekse en Spaanse staatsobligaties. De euro bereikte ten opzichte van de dollar het laagste niveau in vier jaar.

Figuur 1 Volume relevante wereldhandel

Toen duidelijk werd dat een eerdere poging om de Griekse schuldcrisis te isoleren was mislukt, lanceerden Europese regeringsleiders in samenwerking met de ECB en het IMF op 10 mei een zeer omvangrijk financieel noodplan, dat een eind moest maken aan wat met recht een crisis genoemd werd (zie ook elders in deze Nieuwsbrief). Niet langer zijn de maatregelen gericht op één land. Er is sprake van een generiek pakket, bestemd voor eurolanden die geconfronteerd worden met 'uitzonderlijke, onbeheersbare omstandigheden'. Opvallend is bovendien de beslissing van de ECB om over te gaan tot het aankopen van staatsschuld van eurolanden. Voor de ECB, die zich in haar tienjarige bestaan heeft laten voorstaan op de conservatieve degelijkheid van haar beleid en haar onafhankelijkheid van de politiek, is dit een breuk met het verleden. Het doel van de maatregelen is duidelijk: te voorkomen dat overheden in het eurogebied hun betalingsverplichtingen niet nakomen.

Internationale onzekerheden zijn en blijven groot

De schuldencrisis in het eurogebied maakt economisch herstel onzeker: zal deze crisis het nog niet of nauwelijks herstelde vertrouwen van producenten en consumenten opnieuw onderuit halen? Mogelijk krijgt ook de kredietverlening aan gezinnen en bedrijven in het eurogebied opnieuw te lijden. Daar staat tegenover dat een verdergaande depreciatie van de euro een positief effect zal hebben op de prijsconcurrentiepositie van het eurogebied.

Daarbij komt de aanzienlijke onzekerheid over het overheidsbeleid dat gevoerd gaat worden. In verscheidene eurolanden zien overheden zich genoodzaakt het begrotingstekort versneld terug te dringen. Er is op Europees niveau een noodfonds opgericht dat, onder strikte voorwaarden, leningen kan verstrekken aan landen met financiële problemen, maar het is nog onduidelijk of het fonds het gewenste effect zal hebben. Coördinatie van budgettaire beleid in het eurogebied lijkt voor de stabiliteit van de euro onmisbaar, maar de opvattingen van politici hierover lopen uiteen. Ook over de op handen zijnde regulering en hervorming van de financiële sector bestaat in Europa nog weinig overeenstemming.

DE NEDERLANDSE ECONOMIE

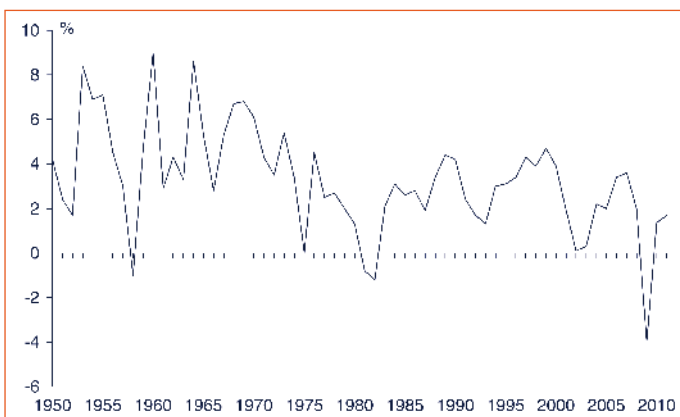
Het Nederlandse bbp neemt dit jaar volgens de raming toe met 1¼%. Voor komend jaar wordt een bbp-groei van 1¼% voorzien. Deze groeicijfers zijn in historisch opzicht niet opvallend. Wat wel in het oog springt, is de ongekennde scherpte van de economische terugval in 2009 en van de daaropvolgende terugkeer van de groei in 2010: van +2% in 2008 naar -4% in 2009 tot +1¼% in 2010. Dergelijk scherpe veranderingen in de groeipercentages van jaar op jaar hebben zich sinds de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw niet meer voorgedaan (figuur 2).

Bij de ramingen is geen rekening gehouden met eventueel nieuw beleid van het aankomende kabinet. Op basis van de onlangs door het CPB doorgerekende plannen van diverse partijen valt te verwachten dat er de komende jaren aanzienlijk bezuinigd zal worden (figuur 3; zie ook elders in deze Nieuwsbrief). Afhankelijk van de mate waarin en de snelheid waarmee dat gebeurt, wordt de economische ontwikkeling op korte en middellange termijn meer of minder geremd. In combinatie met bezuinigingen op het aantal ambtenaren, bezuinigingen die alle partijen van plan zijn door te voeren, zal de werkgelegenheid zich de nabije jaren waarschijnlijk minder gunstig ontwikkelen dan in de centrale projectie. Of deze effecten ook al in de ramingsjaren 2010 en 2011 gevoeld worden, hangt mede af van het tempo waarin de ombuigingen worden gerealiseerd.

Goedkope euro gunstig voor exporteurs

Het geraamde prille economisch herstel komt nagenoeg volledig voor rekening van de uitvoer. De relevante wereldhandel neemt dit jaar naar verwachting toe met 7½% en in 2011 met 5¼% (figuur 1). Daarnaast is de euro de afgelopen maanden aanzienlijk goedkoper geworden. Moest eind november van vorig jaar voor een euro nog ruim 1,50 dollar betaald worden, voor dit jaar wordt in de raming uitgegaan van gemiddeld 1,30 dollar per euro. De goedkopere euro is een steun in de rug voor Europese exporteurs. De binnenslands geproduceerde uitvoer ligt door deze ontwikkelingen dit jaar naar verwachting 6% boven het niveau van vorig

Figuur 2 Bbp-groei Nederland 1950-2011

jaar. Volgend jaar bedraagt de toename zo'n 3¼%. De wederuitvoer doet het nog beter, met verwachte groeipercentages van respectievelijk 15% en 11¼%.

Geringe toename gezinsconsumptie

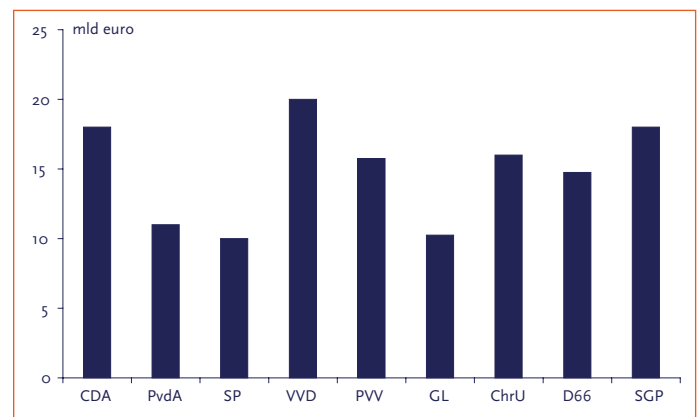
Terwijl de export duidelijk aantrekt, nemen de consumptieve bestedingen van Nederlandse huishoudens dit en komend jaar naar verwachting nauwelijks toe: +¼% in beide ramingsjaren. De inkomensontwikkeling geeft ook maar weinig aanleiding tot een uitbundiger consumptiegroei. Het reëel beschikbaar loon- en uitkeringsinkomen neemt in de ramingsjaren naar verwachting af, voornamelijk vanwege de dit jaar afnemende werkgelegenheid en de beperkte contractloonstijging, die lager ligt dan de geraamde inflatie. Ook de vermogens dragen per saldo nauwelijks bij aan de consumptie van huishoudens. De stijging van de aandelenkoersen die zich in 2009 voordeed, zette niet door in 2010.

De consument is de laatste maanden pessimistischer geworden over de economische situatie in de komende twaalf maanden. De problemen binnen de eurozone en de op handen zijnde omvangrijke bezuinigingen zijn hier mogelijk de oorzaak van. Het WK-voetbal kan de consumptieve bestedingen een positieve impuls geven, al zal het effect per saldo bescheiden zijn. In de raming is geen expliciet WK-effect meegenomen.

Uitbreidingsinvesteringen niet nodig

Ook het beeld bij de bedrijfsinvesteringen (exclusief woningen) is verre van rooskleurig. De investeringen dalen dit jaar verder, met naar verwachting zo'n 12%, vanaf het toch al lage niveau in 2009. Pas komend jaar vindt enig herstel plaats, met een zeer bescheiden toename van 1%. Financiële belemmeringen om te investeren zijn in de ramingsjaren naar verwachting beperkt. De winsten van productie in Nederland veren na een sterke terugval in 2009 op. Naar verwachting ligt de solvabiliteit op een hoog niveau. Bedrijven hebben genoeg geld in kas om investeringen te financieren. Bovendien scherpen banken de acceptatiecriteria voor het verstrekken van leningen minder vaak aan. Dat de investeringen desondanks volgend jaar gemiddeld nog op een beduidend lager niveau liggen dan

Figuur 3 Ex ante verbetering EMU-saldo in 2015 voor diverse partijen, in mld euro

Kerngegevens voor Nederland, 2008-2011

	2008	2009	2010	2011
	mutaties per jaar in %			
Internationale conjunctuur				
Relevante wereldhandel	1,6	- 12,6	7½	5¼
Prijspeil goederenimport	4,5	- 7,3	5	½
Concurrentenprijs	4,1	- 3,9	3¼	1
Olieprijs (Brent, niveau in dollars per vat)	96,9	61,5	78	78
Eurokoers (dollar per euro)	1,47	1,39	1,30	1,27
Lange rente (niveau in %)	4,3	3,7	3½	4¼
Volume bestedingen en buitenlandse handel				
Bruto binnenlands product (bbp)	2,0	- 4,0	1¼	1¾
Consumptie huishoudens	1,3	- 2,5	¼	¼
Overheidsbestedingen	2,5	3,0	¾	½
Bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	7,4	- 18,3	- 12	1
Uitvoer van goederen (exclusief energie)	1,0	- 9,2	10¾	7¾
w.v. binnenslands geproduceerd	- 1,6	- 11,6	6	3¾
wederuitvoer	3,6	- 6,9	15	11¼
Invoer van goederen	3,7	- 10,4	8½	6
Prijzen, lonen en koopkracht				
Prijspeil goederenimport (exclusief energie)	2,0	- 5,0	2	0
Prijsconcurrentiepositie ^{a)}	0,0	1,9	½	1
Consumentenprijsindex (cpi)	2,5	1,2	1½	2
Contractloon marktsector	3,5	2,7	1	1½
Loonsom per arbeidsjaar marktsector	3,6	2,0	2¼	3
Koopkracht, mediaan alle huishoudens	- 0,1	1,5	- ¾	- ¾
Arbeidsmarkt				
Beroepsbevolking (personen)	1,5	0,5	0	¼
Werkzame beroepsbevolking (personen)	2,1	- 0,5	- ¾	0
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	3,9	4,9	5¾	6
Werkloze beroepsbevolking (niveau in dzd personen)	304	379	445	465
Marktsector ^{b)}				
Productie	2,1	- 5,0	1¾	2
Arbeidsproductiviteit	0,9	- 2,6	4	2½
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	1,2	- 2,5	- 2	- ½
Prijs toegevoegde waarde	1,4	3,0	1¼	1
Reële arbeidskosten	2,2	- 1,0	1	2
	niveaus in %			
Arbeidsinkomensquote	79,0	81,0	78½	77¾
Winstquote ^{c)}	13,2	8,5	11	12¼
Collectieve financiën				
EMU-saldo (% bbp)	0,7	- 5,4	- 6,3	- 4,7
EMU-schuld (% bbp)	58,2	60,8	65,7	68,0
Collectieve lasten (% bbp)	39,1	38,2	37,9	38,5

^{a)} Concurrentenprijs minus uitvoerprijs binnenslands geproduceerde goederen.

^{b)} Bedrijven exclusief zorg, delfstoffenwinning en onroerendgoedsector.

^{c)} Van productie in Nederland, marktsector exclusief banken en verzekeringen.

voor de kredietcrisis, is vooral het gevolg van de enorme productiedaling in 2009. De productie in de marktsector nam vorig jaar met 5% af, waardoor bedrijven voorlopig weinig behoefte hebben aan uitbreidingsinvesteringen. De bestaande productie- en vervoerscapaciteit wordt momenteel bij lange na niet ten volle benut.

Werkloosheid loopt verder op

Naar het zich laat aanzien stijgt het werkloosheidspercentage van gemiddeld 4,9% in 2009 tot 5,4% dit jaar en 6% komend jaar. Gezien de ongekende productiet terugval vorig jaar (met een bbp-krimp van 4%) en het beperkte herstel dit jaar, valt deze toename nog mee. Zo lag de werkloosheid in 2004 op 6,5%, terwijl de economische teruggang destijds veel geringer was: in 2002 en 2003 tezamen groeide de economie per saldo met 0,4%. Blijkbaar willen en kunnen bedrijven hun personeel in dienst houden. Wellicht doen ze dit met het oog op verwachte krapte op de arbeidsmarkt in de aankomende jaren. Ook is het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) de afgelopen jaren toegenomen, en deze zzp'ers zagen hun productie, en daarmee hun inkomen, vorig jaar dalen. De deeltijd-ww heeft een gering neerwaarts effect op de werkloosheid in 2009 en 2010.

Gematigde inflatie en contractloonstijging

De inflatie bedraagt volgens de raming gemiddeld 1,2% dit jaar en 2% volgend jaar. Dat de inflatie wat hoger uitkomt dan de 1,2% in 2009, heeft voor een belangrijk deel te maken met de ontwikkeling van de waarde van de euro en van de energieprijzen. De euro is de afgelopen maanden minder waard geworden ten opzichte van de dollar, waardoor de inkoopprijs van producten die in dollars worden afgerekend, (in euro's) is gestegen. De gas- en elektriciteitsprijzen daalden in de eerste helft van 2009 nog scherp, maar veranderden daarna relatief weinig.

De contractloonstijging in de marktsector komt naar verwachting uit op 1% in 2010 en 1,2% in 2011. Bij de olopende werkloosheid zijn vakbonden terughoudender met het stellen van forse looneisen. Bovendien steeg het gemiddelde contractloon in de marktsector vorig jaar nog met 2,7%, ruimschoots boven het niveau van de inflatie in dat jaar, ondanks de economische krimp.

Tekort op begroting in 2010 ruim 6% bbp

Het uitgangspunt in deze juniraming is het huidige, bekende beleid van het (demissionaire) kabinet. Met maatregelen om het begrotingstekort terug te dringen is geen rekening gehouden.

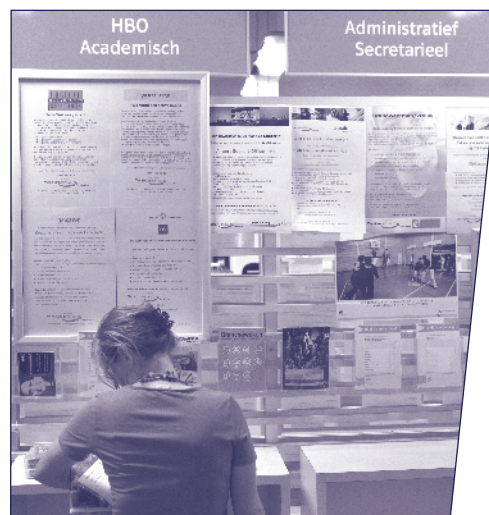
Het begrotingstekort komt naar het zich laat aanzien uit op 6,3% bbp in 2010 en 4,7% bbp in 2011. De conjuncturele stand van zaken speelt hierbij uiteraard een belangrijke rol. Veel uitgaven zijn op peil gebleven of zelfs toegenomen (zoals uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen), terwijl de ontvangsten uit bijvoorbeeld btw of vennootschapsbelasting door de crisis zijn teruggelopen. De tekorten zorgen er samen met de ingrepen in de financiële sector van de afgelopen jaren voor dat de staatsschuld naar verwachting oploopt tot 68,0% bbp in 2011.

Onzekerheid blijft groot

Zoals tijdens de kredietcrisis weer eens duidelijk werd, is de onzekerheid rond ramingen van de macro-economische ontwikkeling aanzienlijk. Ook de huidige juniraming is met grote onzekerheid omgeven. Voor de stabiliteit van de euro is het nodig dat diverse landen met geloofwaardige hervormings- en bezuinigingsmaatregelen komen, maar de maatschappelijke weerstand daartegen, reeds zichtbaar in bijvoorbeeld Griekenland en Spanje, bemoeilijkt en vertraagt mogelijk het proces. Ook kunnen financiële instellingen getroffen worden wanneer beleggers zich terugtrekken uit staatsobligaties van landen die begrotingsproblemen te langzaam aanpakken. Forse bezuinigingen in de landen in de nabijheid van Nederland zouden wel leiden tot een lagere relevante wereldhandel, wat de kortetermijnontwikkeling van de Nederlandse economie zal remmen.

Van belang is daarnaast hoe snel, hoe sterk en op welke manier de nieuwe Nederlandse regering gaat bezuinigen. Voor het vertrouwen van financiële markten, bedrijven en huishoudens is een stabiele regeringscoalitie, die duidelijke keuzes maakt op het gebied van de overheidsfinanciën, onontbeerlijk. De coalitie moet echter nog worden gevormd. Als gevolg van al deze factoren is de huidige raming omgeven met meer dan de gebruikelijke onzekerheid. □

Meer informatie: jasper.de.jong@cpb.nl

Beleid voor 2040

In 2040 leven in Nederland miljoenen mensen in tientallen steden. Waarmee zullen zij hun geld verdienen? In The Netherlands of 2040 schetst het CPB de toekomst van de Nederlandse economie in vier scenario's. Hierin staat allereerst de werknemer centraal die enerzijds moet concurreren met arbeiders vanuit de hele wereld, maar anderzijds ook samen met hen zorgt voor de productie van goederen en diensten. Voor welk stukje van de productieketen zullen Nederlandse werknemers verantwoordelijk zijn? Als tweede staan steden centraal, als plaatsen waarin bedrijven en werknemers met hun kennis samenkomen. In de toekomst kan zowel de omvang van steden als het stedennetwerk van doorslaggevend belang worden. Wat betekent dit voor de Nederlandse steden?

Vier toekomstbeelden

De toekomst is onzeker en onbekend. Scenario's zijn een poging om het onbekende te verkennen en de onzekerheid in beeld te brengen. De studie onderscheidt vier toekomstbeelden, twee daarvan zijn Talent Towns en Metropolitan Markets. Talent Towns (TT) is een wereld met kleine steden en gespecialiseerde werknemers die verantwoordelijk zijn voor een klein onderdeel van de productieketen. TT is een dynamische, sterk concurrerende omgeving, waarin Nederlandse werknemers zich voornamelijk zullen specialiseren in zakelijke dienstverlening. Metropolitan Markets (MM) is een wereld met megasteden van meer dan 10 miljoen inwoners, die zelfstandig de hele productieketen verzorgen. In MM zal een nieuwe General Purpose Technologie worden ontwikkeld, bijvoorbeeld op het terrein van biotechnologie. De tegenstelling tussen de megastad en het achterland is groot.

Beleid voor 2040

Hoe kan een studie met vier scenario's het huidige beleid ondersteunen bij strategische keuzes voor de toekomst? Dit kan in principe op twee manieren. Allereerst om de grote lijnen te schetsen en te zoeken naar beleid dat in alle scenario's kansrijk is. Vervolgens om de verscheidenheid te laten zien, als waarschuwing dat beleid in het ene toekomstbeeld wel, maar in het andere niet succesvol zal zijn.

Twee rode draden

Taken worden belangrijker dan beroepen. De reden hiervoor is dat productieprocessen steeds verder zijn opgeknipt. Dit geeft nieuwe mogelijkheden voor werknemers en bedrijven om zich te specialiseren. Hiervoor is het belangrijk dat interacties tussen bedrijven, zowel lokaal als internationaal, soepel verlopen. Dit vraagt om een vrije markt en een economie die zich kan aanpassen aan veranderende omstandigheden. Een nieuwe afweging tussen flexibiliteit en zekerheid in de sociale voorzieningen komt hiermee op de beleidsagenda. Locatie wordt belangrijker. Steden zullen bloeien, ze zullen meer en meer als magneten en katalysatoren van economische activiteit functioneren. Dit geeft individuele steden (en landen) echter niet de garantie dat zij succesvol zullen zijn. Bedrijven kunnen kiezen waar zij zich vestigen, waarbij zij natuurlijk rekening hou-

den met de locatie van andere bedrijven. Een aantrekkelijke stad zal in staat zijn om een cluster van activiteiten aan zich te binden. Dit vraagt om goed vestigingsklimaat, met toegankelijke infrastructuur, excellente kennisinstituten en een goede balans in regulerende wetgeving.

Diversiteit in beleid

Beleid kan ook zeer verschillend uitpakken in verschillende werelden. Neem het voorbeeld van grote infrastructuurprojecten die een lange periode van voorbereiding vergen. De overheid staat voor de keuze om het netwerk van wegen, spoor en luchtverkeer uit te breiden. Grootschalige investeringen, vooral in de vorm van rondwegen en metrolijnen, zijn nodig ter voorbereiding op de wereld van MM, terwijl de kleinschalige steden in TT juist baat hebben bij goede verbindingen tussen steden. De diversiteit in de scenario's maakt duidelijk dat beleid met deze onzekerheid rekening moet houden, en de kans moet incalculeren dat een investering in een rondweg mogelijk niet zal renderen (in TT).

De toekomst is onzeker. Toch kan de politiek niet wachten tot 2040. Niet wachten met investeringen met langetermijneffecten waarover nu beslissingen genomen moeten worden. Scenario's helpen om de gevolgen van beleidskeuzes te doordenken: welke infrastructuur zal Nederland nodig hebben als de toekomst zich in deze of gene richting ontwikkelt? *The Netherlands of 2040* geeft hiervoor een eerste aanzet, met als doel om de lezer te prikkelen verder over het beleid voor 2040 na te denken. □

Meer informatie: albert.van.der.horst@cpb.nl

Waarom banken verslaafd zijn aan risico

De kredietcrisis is ontstaan doordat de markt voor Amerikaanse rommelhypotheken instortte. Banken hadden deze zogeheten 'subprime' hypotheken gebundeld, opgeknipt en herverpakt. Die pakketjes werden verkocht aan investeerders en met het zo vrijkomende geld werden nieuwe leningen verstrekt aan steeds minder kredietwaardige huizenkopers. Maar toen de zeepbel uiteenspatte, bleken de banken zelf een groot deel van de rommelhypotheken te hebben gekocht. Dat lijkt merkwaardig, want de bedoeling was juist om de hypotheekrisico's van de bankbalansen te verwijderen door ze te verkopen. Waarom kozen de banken ervoor om die risico's zelf op zich te nemen?

Banken zijn geneigd teveel risico te nemen

De zucht naar risico van banken is in de eerste plaats een gevolg van de overheidsmaatregelen om banken in nood te hulp te schieten. Die maatregelen zijn weliswaar noodzakelijk om de kans op een systeemcrisis te verkleinen, maar nemen bij de schuldeisers van de bank de prikkel weg om de bank goed te controleren. Het gevolg van het gebrek aan betrokkenheid van schuldeisers is dat banken maatschappelijk gezien teveel risico nemen. Om deze risico's in te perken, worden banken gereguleerd door toezichthouders als De Nederlandsche Bank.

De bankdirectie kan haar werknemers niet altijd goed aansturen...

Regulering kan ervoor zorgen dat de bankdirectie bij haar beleid rekening houdt met de maatschappelijke effecten van te hoge risico's. Maar is dat voldoende om de risico's in te perken? Ook binnen de bank kunnen aanstuuringsmechanismen falen. Zelfs wanneer de directie van de bank volmaakt gereguleerd wordt, kunnen risicoprakkers voor handelaren te sterk zijn vanwege informatieproblemen binnen de bank.

Er zijn twee belangrijke informatieproblemen waar bestuurders van banken tegenaan lopen. Ten eerste is het voor bankdirecties moeilijker om de risico's en het verwachte rendement van transacties te beoordelen dan voor de handelaren. Dit probleem speelt bij banken sterker dan bij andere bedrijven: de investeringsbeslissingen van individuele medewerkers kunnen banken te gronde richten, zoals verschillende bankschandalen al hebben laten zien. Ten tweede is het, zoals voor elk bedrijf, ook voor een bank lastig de kwaliteit van individuele medewerkers in te schatten.

Banken gebruiken de interne beloningsstructuur om deze twee problemen op te lossen. Door een hoge prestatiebonus te bieden, kan een bank tophandelaren aantrekken. Een prestatiebonus heeft grotere waarde voor een medewerker die van zichzelf weet dat hij een top trader is dan voor een minder capabele medewerker. Tegelijkertijd zorgen te hoge bonussen ervoor dat handelaren te veel risico nemen: ze worden dan namelijk goed betaald wanneer ze een klapper maken, maar mocht het misgaan, dan draagt de bank het verlies. Een bank wil daarom de prestatiebeloning binnen de perken houden. Banken moeten in hun beloningsbeleid dus een balans vinden tussen enerzijds selectie van tophandelaren en anderzijds prikkels voor werknemers om (niet teveel) risico te nemen.

De afweging tussen selectie en risico hangt af van de concurrentie op de arbeidsmarkt voor goede handelaren. Naarmate de concurrentie toeneemt, wordt het selectie-effect belangrijker: wanneer je hogere salarissen moet betalen voor tophandelaren, dan zul je ook meer onproductieve handelaren aantrekken, die meeliften op de gunstige arbeidsvoorwaarden bij de bank. De bank kan dat vermijden door vooral hogere bonussen te betalen, en niet zozeer hogere basissalarissen. Maar dat brengt dan wel extra risico met zich mee.

... daarom is ook ingrijpen in de beloningsstructuur van handelaren nodig

De huidige regelgeving houdt onvoldoende rekening met de gevolgen van informatieproblemen bij het aansturen van handelaren. De toezichthouder kan banken helpen deze problemen op te lossen door in te grijpen in beloningsstructuren. Dit kan op verschillende manieren. Eén mogelijkheid is rechtstreeks ingrijpen in de bonussen voor handelaren. Toezicht zou grenzen kunnen stellen aan de hoogte van bonussen of eisen dat deze afhangen van langetermijnprestaties. Een alternatief is om bij regulering van de bank rekening te houden met de prestatiebonussen die handelaren krijgen. Als een bank hogere bonussen aan zijn werknemers betaalt, zou dit bijvoorbeeld kunnen betekenen dat de toezichthouder ook de kapitaalseisen voor die bank verhoogt. □

Meer informatie bij gijbert.zwart@cpb.nl

Recente publicaties

MAART 2010 - JUNI 2010

Onderstaande lijst geeft een overzicht van CPB-publicaties die zijn verschenen tussen maart en juni 2010, gerangschikt naar publicatierEEKS. Beleidsrelevante stukken zijn kort samengevat. Op www.cpb.nl kunt u de volledige publicaties downloaden. Vaak is op de website ook een persbericht beschikbaar.

Bijzondere Publicaties

84. Hervorming van het Nederlandse woonbeleid

Jan Donders, Gerbert Romijn en Machiel van Dijk, april 2010
gerbert.romijn@cpb.nl

Hervorming van het Nederlandse woonbeleid kan grote doelmatigheidswinsten opleveren, waardoor huishoudens er gemiddeld op vooruitgaan zonder dat dit ten koste gaat van de overheidsfinanciën. Afschaffen of verminderen van fiscale subsidies voor koopwoningen, het vrijlaten van huren en een gelijke behandeling van kopen en huren zorgen voor een betere werking van de woningmarkt. Hierdoor krijgen huishoudens een grotere keuzevrijheid ten aanzien van hun woonsituatie en sluit het aanbod van woningen beter aan bij hun voorkeuren.

85. Keuzes in Kaart 2011-2015 Effecten van negen verkiezingsprogramma's op economie en milieu

Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving, mei 2010
marcel.lever@cpb.nl

Zie artikel op pagina's 2 en 3 van deze Nieuwsbrief.

86. Vergrijzing verdeeld - Toekomst van de Nederlandse overheidsfinanciën

Centraal Planbureau, mei 2010
albert.van.der.horst@cpb.nl

De Nederlandse overheid staat voor een structurele begrotingsopgave van 29 miljard euro, als gevolg van toekomstige vergrijzing en het huidige begrotingstekort. Er zijn diverse manieren om deze rekening te voldoen. Direct bezuinigen of verhoging van de belastingen voorkomt dat de staatschuld oploopt en de lasten naar de toekomst doorschuiven. Geleidelijke besparingen, zoals door de pensioenleeftijd te verhogen, ontzien huidige ouderen en leggen de lasten meer bij jongere en toekomstige generaties.

87. Europese verkenning 8 - Europa's welvaart

Centraal Planbureau en Sociaal en Cultureel Planbureau, mei 2010
henk.kox@cpb.nl

In de Europese Verkenning behandelt het Sociaal en Cultureel Planbureau de publieke opinie en het subjectieve welbevinden in de lidstaten van de EU. Het Centraal Planbureau onderzoekt hoe de Europese welvaart in brede zin is veranderd sinds de introductie van de Lissabon Agenda.

88. The Netherlands of 2040

Bas ter Weel, Albert van der Horst en George Gelauw, juni 2010
albert.van.der.horst@cpb.nl

Zie de column op pagina 1 en het artikel op pagina 8 van deze Nieuwsbrief.

CPB Documenten

203. Economische verkenning 2011-2015

Centraal Planbureau, maart 2010
bert.smid@cpb.nl

Dit document presenteert een scenario voor de Nederlandse economie tot en met 2015. Bij ongewijzigd beleid bedraagt de bbp-groei de komende kabinetsperiode naar verwachting gemiddeld 1¾% per jaar. Deze groei is bijna volledig toe te schrijven aan de stijging van de arbeidsproductiviteit. De werkloosheid daalt van 6½% in 2011 naar 5¼% in 2015. De koopkracht stijgt bij ongewijzigd beleid in de komende kabinetsperiode met gemiddeld ¼% per jaar.

204. The Dutch system of long-term care

Esther Mot, maart 2010
esther.mot@cpb.nl

Dit document geeft een omschrijving van het Nederlandse systeem van langdurige zorg voor ouderen en van het beleid op dit terrein. De bedoeling is om niet-Nederlanders inzicht te geven in het Nederlandse systeem en om gestructureerde vergelijkingen te kunnen maken tussen de systemen van verschillende Europese landen.

205. Het effect van de lerarenbeurs op scholingsdeelname docenten

Marc van der Steeg, Roel van Elk en Dinand Webbink, april 2010
marc.van.der.steeg@cpb.nl

Sinds 2008 kunnen leraren een beurs krijgen voor het volgen van een opleiding die gericht is op het verkrijgen van een hoge-

re of bredere kwalificatie of tot het verwerven van specifieke bekwaamheden. Deze studie onderzoekt in hoeverre deze beurzen tot extra scholingsdeelname door docenten leiden.

206. Falende corporate governance - waarom banken verslaafd zijn aan risico

Michiel Bijlsma en Gijsbert Zwart, mei 2010
michiel.bijlsma@cpb.nl

Zie artikel op pagina 9 van deze Nieuwsbrief.

207. Voorspellen in crisistijd - de CPB-ramingen tijdens de Grote Recessie

Mark Roscam Abbing, Jasper de Jong en Johan Verbruggen
jasper.de.jong@cpb.nl

Het CPB heeft de kredietcrisis en de krimp van de Nederlandse economie in 2009 niet zien aankomen. Dit document gaat in op de vragen waarom we de ernst van de crisis in eerste instantie zo hebben onderschat en wat we kunnen doen om in de toekomst onze ramingen te verbeteren.

208. Export margins and export barriers - uncovering market entry costs of exporters in the Netherlands

Roger Smeets, Harold Creusen, Arjan Lejour en Henk Kox, mei 2010
roger.smeets@cpb.nl

Nederlandse bedrijven exporteren naar vrijwel alle landen ter wereld. De meerderheid van de Nederlandse bedrijven exporteert echter helemaal niet. Landspecifieke toetredingskosten bieden een verklaring voor een groot deel van het exportgedrag van ondernemingen.

209. Invloed WWB op gebruik bijstand

Frank van Es

frank.van.es@cpb.nl

Per 1 januari 2004 is de Wet Werk en Bijstand ingevoerd, waardoor gemeenten in principe de volledige financiële verantwoordelijkheid over hun bijstandsuitgaven hebben. Dit document gaat in op de vraag of de wijzigingen in de financiering van de bijstand hebben geleid tot een effectievere uitvoering van de bijstandswet.

CPB Discussion Papers**144. The effect of accountability policies in primary education in Amsterdam**

Victoria Chorny en Dinand Webbink, maart 2010

dinand.webbink@cpb.nl

Sinds 1995 is het gemeentelijk onderwijsbeleid in Amsterdam expliciet gericht op het verbeteren van de leerprestaties gemeten met de CITO-toets. Algemene statistieken laten een sterke stijging zien van de scores op de CITO-toets in Amsterdam. De studie onderzoekt deze stijging door Amsterdam te vergelijken met de rest van Nederland en met een steekproef van leerlingen met een lagere sociaal-economische achtergrond.

145. A decomposition of the growth in self-employment

Frank van Es en Daniel van Vuuren, maart 2010

daniel.van.vuuren@cpb.nl

Dit papier ontleedt de toename van het aantal zelfstandigen in Nederland in de periode 1992-2006. Deze toename is opmer-

kelijk, omdat in de decennia daarvoor het aantal zelfstandigen juist daalde.

146. Geographical range of amenity benefits - hedonic price analysis for railway stations

Ioulia Ossokina, april 2010

ioulia.ossokina@cpb.nl

Mensen wonen graag in de buurt van lokale publieke voorzieningen omdat dit reistijd naar deze voorzieningen bespaart. Door grond in de buurt van bestaande of nieuwe voorzieningen te ontwikkelen, kunnen lokale overheden deze nabijheidsbaten benutten. Dit paper presenteert een model waarmee de reikwijdte en de omvang van de baten van voorzieningen, zoals weergegeven in woningprijzen, in beeld gebracht kunnen worden.

147. Reinforcing buyer power - trade quotas and supply diversification in the EU natural gas market

Svetlana Ikonnikova en Gijsbert Zwart, april 2010

gijsbert.zwart@cpb.nl

In dit paper beschouwen de auteurs een markt waarin binnenlandse inkopers onderhandelen met buitenlandse verkopers. Ze onderzoeken of regulering van de inkopers hun gezamenlijke inkoopmacht tegenover de verkopers kan vergroten. Deze analyse is in het bijzonder relevant voor de Europese gasmarkt.

148. Exploring the ambiguous impact of employment protection on employment and productivity

Egbert Jongen en Sabine Visser, april 2010

egbert.jongen@cpb.nl

Empirisch onderzoek geeft geen eenduidig effect van ontslagbescherming op de werkgelegenheid en de productiviteit. In dit paper onderzoeken de auteurs hoe dat kan. Daartoe nemen ze verschillende vormen van ontslagbescherming in ogenschouw.

149. School responsiveness to quality ranking - an empirical analysis of secondary education in the Netherlands

Pierre Koning en Karen van der Wiel, mei 2010

pierre.koning@cpb.nl

Sinds 1997 publiceert het dagblad Trouw jaarlijks kwaliteitsinformatie over scholen in het voortgezet onderwijs. Trouw baseert zich daarbij op informatie van de Onderwijsinspectie, over o.a. de eindexamensprestaties en de doorstroom van leerlingen in de onderbouw. Dit onderzoek laat zien dat scholen hun kwaliteit verbeteren na een slechte beoordeling door Trouw.

150. Ranking the schools - how quality information affects school choice in the Netherlands

Pierre Koning en Karen van der Wiel, mei 2010

pierre.koning@cpb.nl

Deze studie gaat in op de vraag in hoeverre informatie over de meetbare kwaliteit van scholen – en het Trouw-oordeel in het bijzonder – een rol speelt bij de keuze voor een middelbare school. □

151. Intergenerational risk sharing and labour supply in collective funded pension schemes with defined benefits

Jan Bonenkamp en Ed Westerhout, juni 2010

jan.bonenkamp@cpb.nl

Dit papier weegt de voordelen van collectieve kapitaalgedekte pensioenstelsels in termen van risicodeling af tegen de nadelen in termen van arbeidsmarktverstoring.

Colofon

CPB Nieuwsbrief is een uitgave van het Centraal Planbureau
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
T 070 – 3383380
F 070 – 3383350
I www.cpb.nl
E redactie@cpb.nl

Redactie:

Kees Folmer
Jasper de Jong
Dick Morks
Bas Straathof

Drukker: Koninklijke De Swart**Ontwerp:** Maarten Balyon grafische vormgeving bv

CPB Nieuwsbrief is ook beschikbaar op www.cpb.nl
Teksten mogen zonder voorafgaande toestemming worden overgenomen, onder vermelding van het CPB als bron.

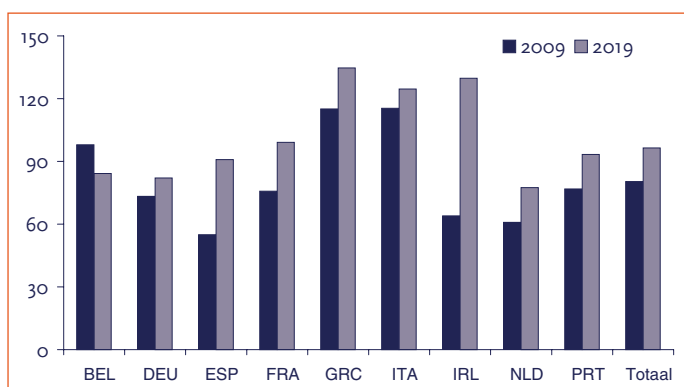
De schuldencrisis in het eurogebied

Door de Grote Recessie zijn de overheidsschulden flink gestegen. Het lijkt er nog niet op dat deze binnen afzienbare tijd weer zullen afnemen als percentage van het bbp. Dit is echter wel noodzakelijk om nieuwe schuldencrisis te voorkomen. Besmettingsgevaar maakt internationale coördinatie belangrijk: binnen de EMU is transparantie over crisismanagement nodig en moet een werkbare oplossing gevonden worden voor het beperken van overheidstekorten.

Schuldgroei moet stoppen

In de eurolanden zijn de overheidsschulden flink gestegen: financiële instellingen moesten van de ondergang worden gered en vervolgens zakten de overheidsinkomsten in en namen de uitgaven sterk toe. Bedroeg in 2007 de overheidsschuld in het eurogebied als percentage van het bbp (de schuldquote) nog 66%, in 2009 was deze opgelopen tot 79%. In de projecties van de OESO blijven ze het komende decennium in bijna alle eurolanden toenemen.

Schuldratio eurolanden, 2009 en 2019

De figuur toont voor een aantal eurolanden de schuldquote in 2009 en de raming ervan voor 2019. De OESO heeft in deze raming voor de meeste landen vanaf 2012 al maatregelen voor saldoverbetering opgenomen voor een bedrag van 0,5% van het bbp per jaar, hoewel de landen zelf daartoe nog niet hebben besloten. Alleen in België neemt de geprojecteerde schuldratio iets af. Als ook rekening wordt gehouden met de toenemende kosten door de vergrijzing, dan lopen de schuldquotes nog verder op.

Is een ontwikkeling van de staatsschulden volgens deze projectie houdbaar in de zin dat er steeds kopers van overheidsobligaties zullen zijn? Dat is moeilijk te voorspellen. In de literatuur is het leidende principe dat overheden de indruk moeten vermijden, dat ze á la Bernie Madoff rente en aflossingen uitsluitend betalen door nieuwe leningen aan te gaan. Een sleutelvariabele is dus het overschot op de overheidsbegroting vóór aftrek van te betalen rente – het primaire surplus. Dit overschot moet voldoende vaak voldoende hoog zijn om het vertrouwen van financiers te houden. In de praktijk is een stabiele of dalende schuldratio de leidende indicator. De OESO-ramingen laten zien dat een saldoverbetering

van 0,5%-punten onvoldoende is om de schuldquote te stabiliseren. Een sterkere verhoging van het primaire surplus dan in de ramingen is aangenomen, is dus nodig om nieuwe schuldencrisis te voorkomen.

Vanwege besmettingsgevaar gecoördineerd ingrijpen

De crisis rond Griekenland heeft laten zien dat schuldvernieuwing voor de overheid uiteindelijk onmogelijk wordt door een drastische verhoging van de rente. In het kielzog van de bewegingen van de renteopslag voor Griekenland veranderden ook de opslagen voor Portugal en Ierland en – in mindere mate – Spanje en Italië. De zwakke schuldpositie van het ene land kan dus gemakkelijk leiden tot hogere financieringskosten voor andere landen. Dit is een belangrijk argument voor gecoördineerd ingrijpen in de eurozone. Momenteel zijn de renteopslagen weer gezakt doordat de eurolanden en het IMF 750 miljard euro aan garanties hebben toegezegd voor een stabilisatiefonds en de ECB is begonnen met het opkopen van schuld papier van mindere kwaliteit. Het is onzeker, of hierdoor het vertrouwen van financiers van overheidsschuld definitief is hersteld. De besmettingscarrousel kan dus nog eens in beweging komen en een nieuwe schuldencrisis in gang zetten.

EMU-regels nog onvolledig

Met de komst van de EMU is de nationale soevereiniteit over het monetaire beleid overgedragen aan de ECB. Discipline op fiscaal terrein leek gegarandeerd door het Stabiliteits- en Groei Pact (SGP). In 2005 werd dit echter buiten werking gesteld toen Duitsland en Frankrijk weigerden het overheidstekort naar 3% terug te brengen en tegelijkertijd de sancties van het SGP verwierpen. Nu de overheidsfinanciën in het eurogebied in zwaar weer verkeren, lijkt niet alleen een nieuw mechanisme voor het bevorderen van fiscale discipline noodzakelijk. Ook afspraken over gezamenlijke steunoperaties en – als het echt niet anders kan – over de herstructurering van overheidsschuld zijn nodig. Met de huidige oplopende schuldquotes is een spoedige en heldere regeling van deze nog openstaande kwesties belangrijk voor de stabiliteit in het eurogebied. □

Meer informatie: paul.veenendaal@cpb.nl